

Rozdział pierwszy

Podatek dochodowy od osób fizycznych

1. Podstawy teoretyczno-konstrukcyjne podatku dochodowego od osób fizycznych

1.1. Źródła prawa

Opodatkowanie dochodu osób fizycznych zostało uregulowane ustawą z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych¹, dotyczącą wszelkich dochodów osób fizycznych uzyskiwanych z różnych źródeł, wedle której osoby fizyczne są opodatkowane na tych samych zasadach, niezależnie od źródła i sposobu uzyskiwania dochodu.

Choć wspomniana ustawa odgrywa kluczową rolę w systemie opodatkowania dochodów osób fizycznych, to obok niej stosuje się również inne akty prawne, w tym rozporządzenia. Wśród najważniejszych należy przede wszystkim wymienić:

- ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne²;
- ustawa z dnia 6 lipca 2016 r. o aktywizacji przemysłu okrętowego i przemysłów komplementarnych³;
- ustawa z dnia 24 sierpnia 2006 r. o podatku tonażowym⁴.

¹ T.j. Dz.U. 2025 poz. 163 ze zm.; dalej: ustawa o PIT.

² T.j. Dz.U. 2025 poz. 843 ze zm.; dalej: ustawa o podatku zryczałtowanym.

³ T.j. Dz.U. 2021 poz. 1704 ze zm.; dalej: ustawa o aktywizacji przemysłu okrętowego i przemysłów komplementarnych.

⁴ T.j. Dz.U. 2021 poz. 985 ze zm.; dalej: ustawa o podatku tonażowym.

Wymienione ustawy odnoszą się przede wszystkim do osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w niewielkiej skali, osób fizycznych uzyskujących dochody z najmu i dzierżawy oraz osób duchownych.

Wśród najistotniejszych rozporządzeń należy z kolei wymienić:

- rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 23 grudnia 2019 r. w sprawie prowadzenia podatkowej księgi przychodów i rozchodów⁵;
- rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 31 grudnia 2009 r. i 4 listopada 2011 r. w sprawie zaniechania poboru podatku dochodowego od niektórych rodzajów dochodów (przychodów) podatników podatku dochodowego od osób fizycznych i podatku dochodowego od osób prawnych⁶.

Rozporządzenia te odnoszą się przede wszystkim do osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą oraz uzyskujących dochody podlegające zaniechaniu poboru podatku.

Ponad 30-letni okres obowiązywania ustawy o PIT naznaczony był wielokrotnością jej nowelizacji. Każdego roku do jej treści wprowadzanych jest średnio kilkanaście zmian, których przyczyny oraz charakter są znacznie zróżnicowane. W największym stopniu zmiany podyktowane są koniecznością dostosowania konstrukcji podatku do intensywnie zmieniającej się rzeczywistości społeczno-gospodarczej w Polsce. W pierwszych kilkunastu latach jej funkcjonowania część zmian zaś wynikała z dostosowania ówczesnych regulacji do wymogów konstytucyjnych, co oznaczało unormowanie wszystkich elementów konstrukcyjnych podatku w samej ustawie, a nie w rozporządzeniach. Od 2016 r. zmiany służą również uszczelnieniu systemu poboru tego podatku. Część zmian jest natomiast wynikiem słabej legislacji, wprowadzania nieprzemyślanych rozwiązań podatkowych, w konsekwencji przepisy muszą być poprawiane, rozwiązania modyfikowane.

Rozpatrując zmiany z ostatnich lat, do najistotniejszych należy zmiana skali podatkowej wraz ze zwiększeniem kwoty wolnej od podatku do 30 000 zł i likwidacja odliczenia składki zdrowotnej od podatku. Tak ważna zmiana nie została właściwie wprowadzona w zakresie rozliczania zaliczek na podatek od wynagrodzeń pracowników. Wprowadzony w 2022 r. dualizm przy ich rozliczaniu stanowił karkołomną konstrukcję legislacyjną, której zastosowanie przysparzało wielu praktycznych problemów (Ziółkowski, 2022, s. 9).

⁵ Dz.U. poz. 2544.

⁶ Dz.U. 2010 Nr 7 poz. 49; Dz.U. 2015 poz. 1147.

1.2. Podstawowe elementy konstrukcji

Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych ustala wszystkie reguły odnoszące się do opodatkowania dochodów osób fizycznych. Zobowiązanie podatkowe w tym podatku powstaje z mocy prawa. Zgodnie z samą nazwą ustawy podatnikami są osoby fizyczne a przedmiotem opodatkowania ich dochód.

1.2.1. Podmiot podatku

W kontekście podatników ważną kwestią jest zdefiniowany w art. 3 ustawy o PIT na potrzeby tego podatku obowiązek podatkowy.

Artykuł ten wprowadza pojęcia „nieograniczonego” i „ograniczonego” obowiązku podatkowego. Nieograniczony obowiązek podatkowy ma zastosowanie w stosunku do osób, które mają miejsce zamieszkania w Polsce. Oznacza on, że osoby te podlegają obowiązkowi podatkowemu od całości swoich dochodów bez względu na miejsce położenia źródeł przychodów. Natomiast ograniczony obowiązek podatkowy odnosi się do osób, które nie mają miejsca zamieszkania w Polsce i podlegają one obowiązkowi podatkowemu wyłącznie od dochodów uzyskanych w Polsce.

Za osobę zamieszkałą w Polsce według ustawy uważa się osobę fizyczną, która:

- posiada w Polsce centrum interesów osobistych lub gospodarczych (ośrodek interesów życiowych), np. posiada rodzinę, firmę lub
- przebywa w Polsce dłużej niż 183 dni w roku podatkowym.

W praktyce zdecydowana większość podatników to osoby fizyczne przebywające na stałe w Polsce.

Podatnikiem jest osoba fizyczna, co oznacza, iż zasadą jest indywidualne rozliczenie podatku. Od tej zasady istnieją jednak wyjątki, czyli możliwość wspólnego rozliczenia podatku przez określoną grupę osób fizycznych. Taka możliwość ma zastosowanie dla małżonków, osób samotnie wychowujących dzieci oraz wspólników spółek osobowych.

Łączne opodatkowanie małżonków, uregulowane w art. 6 ustawy o PIT, wymaga spełnienia następujących warunków:

- małżonkowie podlegają nieograniczonemu obowiązkowi podatkowemu⁷;
- między małżonkami istnieje wspólność majątkowa przez cały rok podatkowy (również w roku zawarcia małżeństwa oraz nie narusza tego warunku sytuacja, gdy małżonek umrze w trakcie roku podatkowego);

⁷ Możliwość dotyczy również osób posiadających miejsce zamieszkania w państwach UE, EOG i w Szwajcarii, przy spełnieniu dodatkowych warunków.

- pozostają w związku małżeńskim przez cały rok podatkowy (również w roku zawarcia małżeństwa oraz nie narusza tego warunku sytuacja, gdy małżonek umrze w trakcie roku podatkowego);
- złożą wniosek o łączne opodatkowanie we wspólnym zeznaniu rocznym (wniosek taki może być złożony przez jednego małżonka).

W przypadku łącznego opodatkowania podatek określa się na imię obojga małżonków w następujący sposób:

- kumuluje się dochody obojga małżonków, przy czym odliczeń od dochodu dokonuje się oddzielnie dla każdego z małżonków;
- łączne dochody małżonków po odliczeniach dzieli się przez dwa;
- od połowy sumy dochodów po odliczeniach oblicza się podatek;
- obliczony podatek mnoży się przez dwa i w ten sposób powstaje podatek należny od obojga małżonków.

W omawianym art. 6 ust. 8 wyliczono sytuacje, kiedy łączne opodatkowanie nie jest możliwe, przy spełnieniu wyżej określonych warunków. Taka sytuacja występuje, jeżeli chociażby jeden z małżonków uzyskuje dochody z działalności gospodarczej, opodatkowane według stawki 19% (art. 30c ustawy o PIT) lub opodatkowane ryczałtem (ryczałt od przychodów ewidencjonowanych, karta podatkowa)⁸ lub opodatkowane podatkiem tonażowym⁹ lub na mocy ustawy o aktywizacji przemysłu okrętowego i przemysłów komplementarnych. Inaczej ujmując, jeżeli któryś z małżonków prowadzi działalność gospodarczą i chce się rozliczać wspólnie z małżonkiem, dochody z tej działalności muszą być opodatkowane według skali podatkowej.

Łączne opodatkowanie małżonków jest szczególnie korzystne, jeżeli istnieje znaczna rozpiętość między dochodami osiąganymi przez współmałżonków – jedno z nich nie osiąga dochodów lub osiąga niskie dochody, mieszczące się w pierwszym przedziale skali. Jeżeli dochody małżonków są podobnej wysokości, wspólne opodatkowanie będzie oznaczać podatek taki sam lub podobny jak przy opodatkowaniu indywidualnym. Jeżeli oboje z małżonków osiągają dochody mieszczące się w pierwszym przedziale skali, wówczas wspólne opodatkowanie nie przyniesie im korzyści ekonomicznej, chyba że jedno z nich uzyskało dochody w ciągu roku poniżej 30 000 zł, ponieważ wtedy taka osoba nie korzysta w pełni z kwoty wolnej od opodatkowania. W tym przypadku wspólne opodatkowanie pozwala wykorzystać tę kwotę w pełnej wysokości.

⁸ Na podstawie ustawy o podatku zryczałtowanym.

⁹ Na podstawie ustawy o podatku tonażowym.

Na analogicznych zasadach wspólnego rozliczenia podatku mogą być opodatkowane osoby samotnie wychowujące dzieci. Osoby takie obliczają podatek od połowy swoich dochodów w podwójnej wysokości. Zgodnie z art. 6 ust. 4c ustawy o PIT możliwość ta przysługuje osobie, która jest panną; kawalerem; wdową; wdowcem; rozwódką; rozwodnikiem; osobą, w stosunku do której orzeczono separację w rozumieniu odrębnych przepisów lub osobą, której małżonek został pozbawiony praw rodzicielskich lub odbywa karę pozbawienia wolności. Wymagane jest zatem, aby był spełniony stan faktyczny i stan prawny świadczące o samotnym wychowywaniu dziecka. Rozwiązanie to mogą stosować osoby, które wychowują:

- dzieci małoletnie,
- dzieci pełnoletnie do ukończenia 25. roku życia uczące się w szkołach,
- dzieci pełnoletnie, bez względu na wiek, które zgodnie z odrębnymi przepisami otrzymywały zasiłek (dodatek) pielęgnacyjny lub rentę socjalną (np. dzieci niepełnosprawne).

Zgodnie z art. 6 ust. 4e ustawy o PIT w przypadku wychowywania dzieci pełnoletnich do ukończenia 25. roku życia uczących się w szkołach obowiązuje zasada, że dzieci te nie mogą uzyskać dochodów podlegających opodatkowaniu na zasadach określonych w art. 27 ustawy o PIT (czyli opodatkowanych na zasadach ogólnych według skali podatkowej) lub w art. 30b ustawy o PIT (dochody opodatkowane 19% podatkiem dochodowym z odpłatnego zbycia papierów wartościowych, udziałów, akcji lub pochodnych instrumentów finansowych) oraz nie mogą uzyskać przychodów, o których mowa w art. 21 ust. 1 pkt 148 ustawy o PIT (przychody zwolnione z podatku dochodowego w ramach tzw. ulgi dla młodych) i w art. 21 ust. 1 pkt 152 ustawy o PIT (przychody zwolnione z podatku dochodowego w ramach tzw. ulgi na powrót), z wyjątkiem renty rodzinnej oraz dochodów (przychodów) w wysokości nieprzekraczającej dwunastokrotności kwoty renty socjalnej, w wysokości obowiązującej w grudniu roku podatkowego. Wyżej wymienione dochody (przychody) pełnoletniego uczącego się dziecka nie mogły w 2025 r. przekroczyć 22 551,24 zł. Gdyby takie dziecko uzyskało dochody (przychody) powyżej wskazanej kwoty, osoba samotnie je wychowująca nie może skorzystać ze wspólnego rozliczenia. Omówione regulacje na podstawie art. 6 ust. 4e ustawy o PIT wskazują, że nie wyłącza możliwości wspólnego rozliczenia osiągnięcie przez dziecko następujących przychodów (dochodów):

- zwolnionych z podatku dochodowego, np. stypendiów, wygranych;
- z najmu, dzierżawy, innych umów podobnych, opodatkowanych ryczałtem od przychodów ewidencjonowanych;